

Галина ДОМОЖИРОВА

СЦЕНОГРАФ ЛЮДМИЛА БОЯРСЬКА Точки творчості та опору

Спроба портрета

Вона народилася 27 березня у день, коли служителі Мельпомени разом із своїми шанувальниками відзначають Міжнародний день театру. І з того часу Людмила Данилівна Боярська, нині заслужений діяч мистецтв України, відомий і за межами нашої держави театральний художник, перебуває під патронатом зірки, що визначила її творчий шлях, її мистецькі уподобання.

Театральний світ вважає Людмилу Боярську митцем непересічним. В її особі гармонійно й цілісно поєдналися професії сценографа та художника з костюмів. Творчий доробок Боярської – це майже 250 вистав, а точної кількості і сама Людмила Данилівна підрахувати не може. Навіщо? Найголовніше – праця, свіжа думка, ідея. І так усе життя, в якому не було місця для розваг, балачок чи навіть усвідомленого відпочинку. Так повелося від самого дитинства, коли у будинку діда в Борисоглібську Воронежської області вона уважно роздивлялась олеографії із зображеннями Христа, Діви Марії. Вони видавалися їй магічними, тому не могла відірвати очей від образів, крутилася між ними, як дзига, пам'ятаючи наказ бабці, що не можна до ікони спиною стояти.

Неподалік був ліс... Високі корабельні сосни хиталися під вітром верхівками або застигали нерухомо у вечірніх сутінках. У Людмили народилося нестримне бажання малювати. Її ніхто не вчив тримати олівець, пензель, добирати фарби, розуміти гру відтінків, світла й тіні, закони композиції. Вона вчилася у природи, у Творця, дивуючись досконалості мальовничого світу, що оточував її. Родина тішилась її першими пей-

зажами, із сумом згадуючи картини покійного діда, що загинув під час сталінських репресій. Бабуся, утікаючи від переслідувань, прихопила тоді у невідому путь найдорожчу згадку про свого чоловіка – невеличку живописну роботу, де дідусь з любов'ю намалював хлопчика, що повертається з риболовлі. У дорозі бабуся захворіла на холеру і її разом із уцілілими членами сім'ї викинули з поїзда на станції Борисоглібськ. Пам'ять про ті трагічні події мовчазною тінню довго супроводжувала рідних Людмили Данилівни.

“Будеш учитися у технікумі лісового господарства,” – вирішила мама, коли дівчина закінчила школу. Скромна, слухняна Людмила пододала цей технікум із відзнакою. Та знайомий хлопець, зрозумівши її покликання до мистецтва, порадив їхати до Одеси і спробувати вступити в театральну-художню училище. Погай від батьків дипломована спеціалістка лісового господарства назбирала грошей і відважно вирушила до знаменитої “перлини біля моря”. Вступила. Мама, коли про це довідалася, сварилася не дуже, а згодом почала пишатися. Дідові гени даремно не пропали: онука це підтвердила дипломною роботою – костюмами до вистави “Жорж Дантен”.

Свій професійний шлях Людмила Боярська розпочала на Одеській кіностудії художником з костюмів. На роботу не ходила – летіла на крилах. І це зрозуміло, бо то були часи, коли Одеська кіностудія, що містилася здалік від ідеологічного ока московських чиновників, дозволяла собі не лише дихати свіжим морським повітрям, а й нестандартними формами мистецького

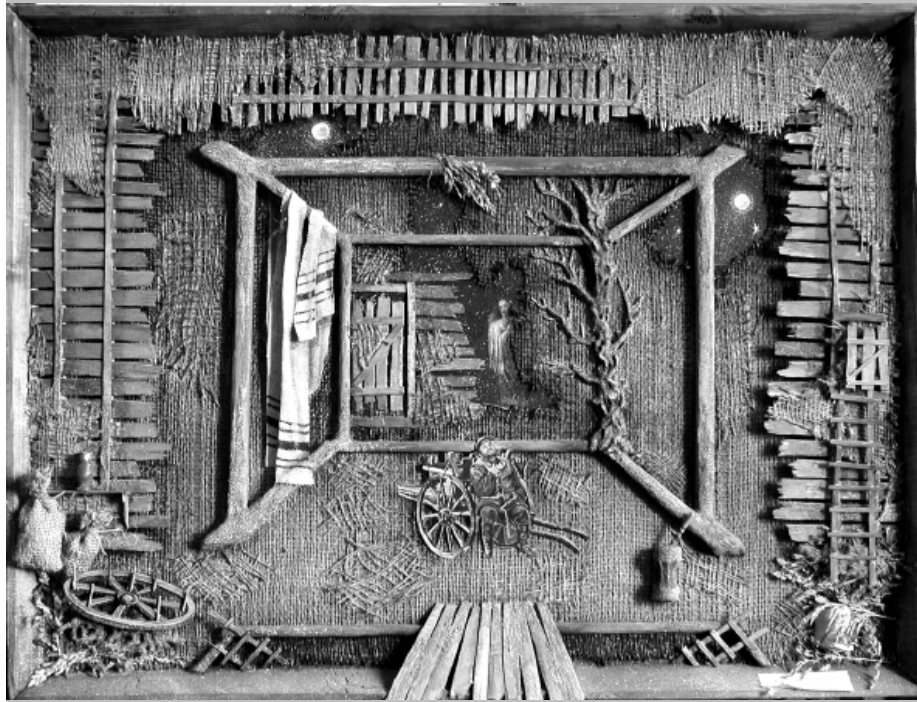
існування. То були легендарні шістдесяті роки. Поети, художники, музиканти, кінематографісти почали переосмислювати минуле із щирою вірою, що суспільство можна виправити покликом сумління.

Випускниця театральньо-художнього училища на ниві десятої музи дебютувала вдало. Її помітили. Її повірили. Короткометражний фільм “Комеск” поєднав тих, хто на екрані з’явився вперше: оператор Радомир Василевський виступив як режисер-постановник, театральна актриса Алла Демидова виконала свою першу роль у кіно. Потім був фільм Григорія Поженяна “Прощавай” із його культовими віршами, котрі поклав на музику Мікаел Таривердієв. І нарешті “Короткі зустрічі” Кіри Муратової, режисера талановитого, свого часу недооціненого, зневаженого, а згодом із катастрофічним запізненням нагородженого Державною премією ім. Тараса Шевченка.

У “Коротких зустрічах” Кіра Муратова розповіла історію кохання двох своїх сучасників із багатозначними недомовками, притаманними тому часу, але з духовно точно визначеними авторськими акцентами. Щось тяжіло над ними. Щось заважало. Що саме, було зрозуміло без зайвих тлумачень. Героїню зіграла сама Кіра Муратова. Героя – бунтівний бард Володимир Висоцький. В реалії неокостюмованої соціалістичної дійсності їх одягла художниця Людмила Боярська (у титрах Людмила Толстих – за прізвиськом першого, покійного чоловіка). Інші ролі у фільмі грала непрофесійна молодь, і це додавало йому документальній переконливості, ненадуманій образності. Після зйомок йшли на природу, дихали солоним повітрям моря, слухали пісні Висоцького біля вогнища. І думали, що так буде завжди – молодість, взаєморозуміння, пошук і творчість. Навіть не подбали про те, щоб зробити кілька фотографій для історії, тому що тоді вони не відчували себе історією. Вони були просто її творцями.

Часи відлиги минули. Колішатка ідеологічного пресу загвинчувались чимраз міцніше. “Короткі зустрічі” за “ідеологічну невизначеність” поклали на полицю. І лише за часів перебудови глядач побачив цей фільм.

Підготовчий період до фільму “Царі” про родину Царів, лісосплавників

*Ескіз-макет до вистави “Поминальна молитва”
Г. Горіна. Львівський театр Прикарпатського
військового округу.*

*Ескіз костюмів до вистави “Дім Бернарди Альби”
Ф. Г. Лорки. Львівський театр Прикарпатського
військового округу.*

Афіша вистави "Собаке серце" за М. Булгаковим.
Львівський театр Прикарпатського військового округу.

Дарія Зелізна (ліворуч) та Олександра Бонковська у виставі "Жіночі ігри" Р. Феденюва. Костюми та сценографія Л. Боярської. Національний академічний театр ім. М. Заньковецької.

у Карпатах, на кілька годин привів Людмилу Боярську до Львова. Вона поблукала вуличками старого міста, дивуючись з того, що наче колись усе це бачила, жила тут. Можливо, у попередньому житті? Боже провидіння їй привело її згодом до Львова – з допомогою головного режисера Львівського театру Прикарпатського військового округу Анатолія Ротенштейна. Але для цього знадобилися роки...

Удвох із чоловіком, Віктором Мельником (тепер заслуженим артистом України), який закінчив у Харкові факультет режисури з незламним переконанням, що немає більшого у житті щастя, як працювати во славу Його Величності Театру, вони розпочали спільний шлях на сцені.

Поїхали працювати у Вільнюс. І диво! Там Людмила Боярська зустрілась із колишнім львів'янином Романом Віктюком. Порозумілися відразу. Жодних суперечок. Як приклад, ідея створення сценографії до вистави "Справа передається до суду" Р. Чхеїдзе. Ходили з Віктюком, ламали голови, як судову залу з її занедбаним офіціозом відтворити в умовах сцени. Людмила Данилівна сказала, що не любить правоохоронні приміщення: брудно, темно, хоч би ремонт частіше робили. "Тоді давай робити на сцені ремонт!" – відповів Віктюк. "І там скрізь такі обдерті лавки", – розмірковувала Боярська. "Став лавки", – погодився Віктюк. Так і зробили. Та ще й стіни обклеїли газетою "Правда". І народився образ вистави як необхідність капітального ремонту суспільства, що повинно захищати права громадян, їхню гідність, честь, достоїнство.

У виставі "Любов – книга золота" за Олексієм Толстим Роман Віктюк з Людмилою Боярською творили середовище для теми кохання. Актриса Валентина Мотовилова фактурою, зовнішністю нагадувала витвір з мейсенської порцеляни. Валя обожнювала Віктюка, повністю підкоряючись його режисерській волі. В елегантному царстві метеликів Людмила Боярська розкидала ...дерев'яні пеньки. І красуню Мотовиліву у сукні під криноліном обережно, щоб, не дай Боже, не завдати шкоди її витонченій красі, переставляли з пенька на пеньок: кохання – річ суперечлива, ніжна, примхлива, крихка, як порцеляна. Віктюк з Боярською дали це публіці відчуття не лише у діалогах та акторській пластиці. Внутрішнє відчуття конфлікту передавалося ще й завдяки сценографії та костюмам.

Міжнародний фестиваль "Театр націй" під егідою Жана-Луї Барро, що відбувся у Варшаві 1975 р., увірвався в життя художниці, як блискавка, як дотик інтелектуального струму, як спалах зірничі. Ранком о дев'ятій дивилися фільми, про які тоді тільки чули у Радянському Союзі. Потім об одинадцятій йшли на театральну виставу, о п'ятнадцятій – на денну, о дев'ятнадцятій – на вечірню. Вночі, вертаючи до готелю, не могли наговоритися, висловлюючи враження. Француз Барро, геніальний актор сцени і кіно, був солідарний із фанатиками творчості і, не підозрюючи того, дав несподіваний поштовх до натхнення. А зустрічі з Єжи Гротовським, Адамом Ханушкевичем назавжди закарбувалися в пам'яті художниці сміливістю пошуків, розкутістю думок цих видатних особистостей.

У Людмили Боярської погляд на життя завжди був реально-нереальний. Вона на все дивиться очима художника. Понищені вогкістю стіни тішать її відтінками живопису емоційно незбагненого, за яким стоїть доля, біографія, відлуння попередніх поколінь. Обшарпані будинки викликають в її очах більше радості, ніж

стерильно-блискучий офіс. Це тому, що в обдертості наших домівок, у понівеченості старих дерев, бруківки криється більше людського болю, тривоги, драматичної напруги, аніж у залакованих декорах офіційної суспільної дійсності. Як художник, чиє натхнення кероване зіркою небесною, далекою від метушні прозаїчної, дрібничкової, Л. Боярська шукає споконвічної істини серед героїв своїх вистав. І, на щастя, шукає не сама, а разом із однодумцями, для яких театр не засіб існування, а спосіб життя. І таких людей на її шляху було багато. 1977 р. Л. Боярській пощастило співпрацювати над виставою в театрі угорського міста Кечкемет із режисером Анатолієм Новиковим, художнім керівником Кримського академічного російського театру.

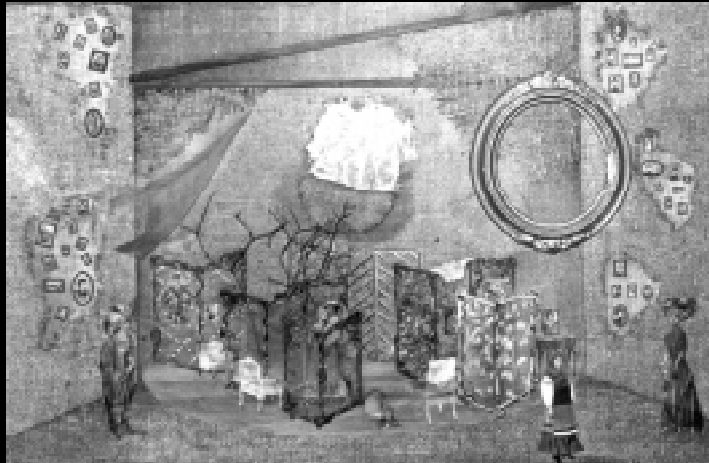
А Георгій Товстоногов зустрів чоловіка Людмили Данилівни Віктора Мельника у ліфті, коли той привіз свою виставу “Безіменна зірка” до Москви. П’єса румунського драматурга М. Себастьяна була відзначена як найкраща на фестивалі драматургії країн колишнього соціалістичного табору. Обидва їхали на дипломатичний прийом до румунського посольства. Товстоногов запропонував Вікторові Мельнику вступити на його режисерські курси. Той погодився, і доки вчився, дружина передивилася усі вистави Великого драматичного театру у Ленінграді, навіть замислилася, чи не залишитися їм працювати у місті на Неві? Але доля художника незбагненна. Після успіху вистави “Святая святых” І. Друце, яку оформляла Людмила Боярська,

*Костюми та сценографія до “Благочестивої Марти”
Т. де Моліна. Національний академічний театр
ім. М. Заньковецької.*

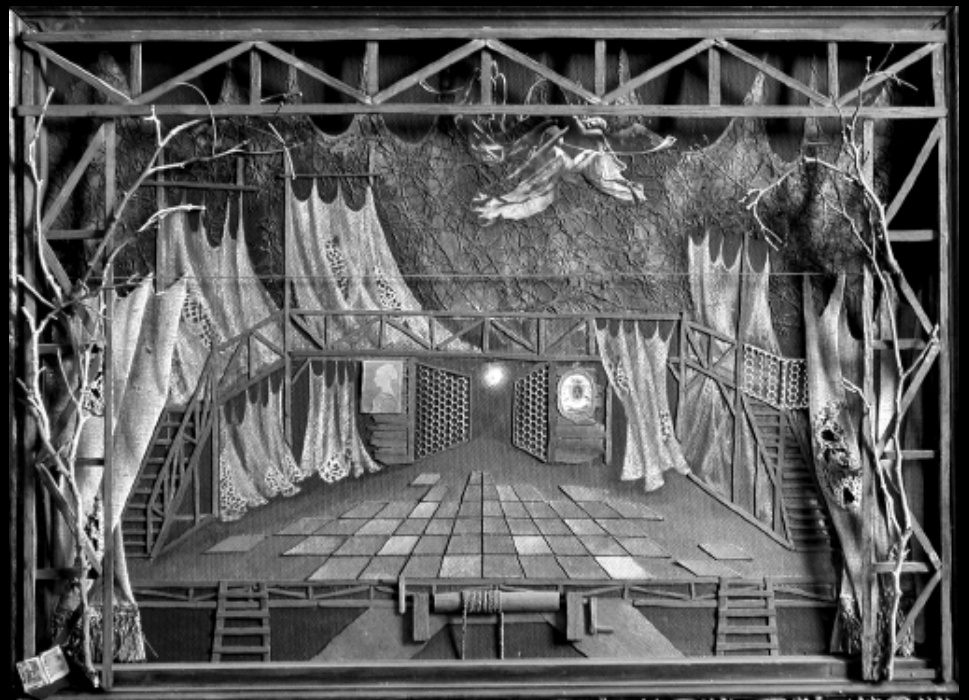

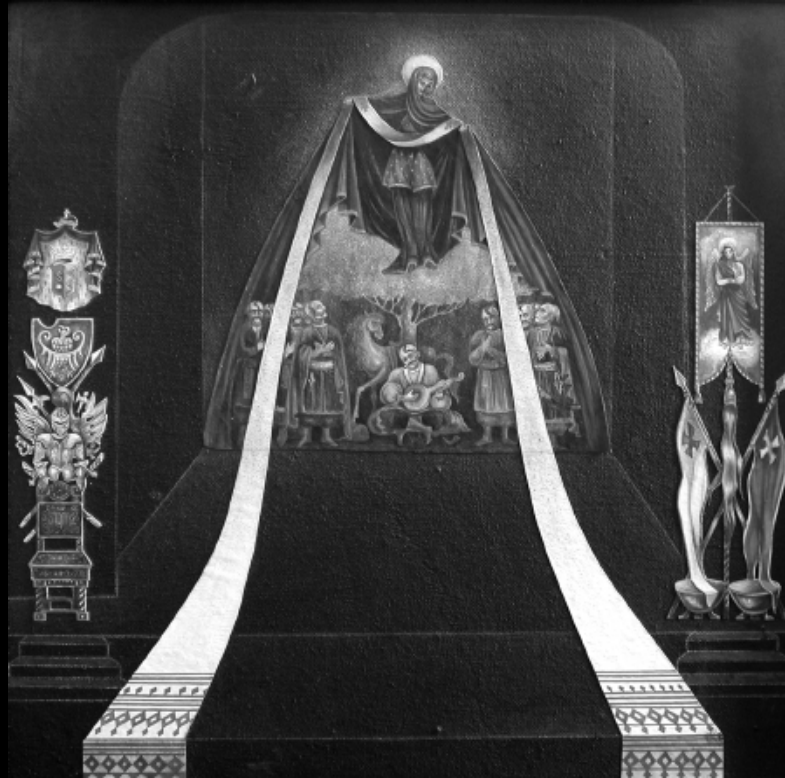
*Ескіз-макет до вистави "Тарас Бульба"
за М. Гоголем. Поставка не здійснена.*

*Ескіз-макет до вистави "Житєйське море"
І. Карпенка-Карого. Національний академічний
театр ім. М. Заньковецької.*

*Ескіз-макет до вистави "Дванадцята ніч"
В. Шекспіра. Кримський академічний російський театр ім. М. Горького.*

Ескіз-макет до вистави "Тарас Бульба" за М. Гоголем. Постави не здійснена.

Ескіз-макет до вистави "Антихрист" Д. Мережковського. Театр Західного оперативного командування, Львів.

Анатолій Ротенштейн, відомий на той час львівський режисер, запросив її разом із чоловіком до Львова.

Людмила Данилівна переконана, що у цьому був перст Божий. Згадує, як у молодості, по дорозі на Одеську кіностудію зустріла симпатичну, веселу жінку, яку звали Зинаїда Дегтярьова. Розбалакалися, обмінялись суто життєвським досвідом, як робити ручки до торбинки з макраме. Обличчя співрозмовниці видалося Людмилі Данилівній до болю знайомим. Згодом пригадала, яке велике враження справила на неї львівська вистава театру ПрикВО “Медея”, де головну роль виконувала саме ця вродлива білява супутниця. Не сподівалася, що їхні шляхи перетнуться і далі вони підуть вже разом. Ці роки стали найщасливішими – працювали і вдень, і вночі.

Людмила Данилівна Боярська свято вірить, що лише Боже провидіння привело її до Львова, збагатило на людські враження й творчі ідеї у спілкуванні із Анатолієм Ротенштейном, Анатолієм Кравчуком, Зинаїдою Дегтярьовою, Аллою Бабенко, Федором Стригуном.

Стіни її художньої майстерні зберігають атмосферу народження кожної нової вистави. Кожен ескіз-макет, що висить на стіні, звучить, як музика. І кожен, як сторінка біографії, матеріалізована у фіксованих образах. “Чому я люблю працювати з режисером Аллою Бабенко? – замислюється Людмила Данилівна. – Тому що з нею і легко, і важко. Легко, бо вона дає мені необмежене поле для втілення фантазії. Важко, тому що Бабенко дуже вимогливий режисер, завжди має своє бачення вистави і прагне, щоб її бачення збіглося з поглядом художника. Я люблю таких людей, у характері яких є струм, енергія. Якщо цього немає, то не буде успіху”.

Вистава “Життєвське море” І. Карпенка-Карого, яку А. Бабенко поставила у співпраці з Л. Боярською, стала подією у житті Театру ім. М. Заньковецької. Тут режисерський задум, гра акторів, костюми, сценографія творили невіддільно живі, органічні образи персонажів. Виставу “Розорене гніздо” за Я. Купалою Людмила Боярська називає “білою”: дія відбувається в Білорусі, а тому домінуючий колір – білий, як символ чистоти й святости, котрий своїм “звучанням” підкреслює руйнацію людської душі, вчинків, а відтак і трагедію народу. Образ трагедії В. Шекспіра “Макбет” теж вирішено у концептуальних кольорах: червоний – знак крові, позолота – як символ примарності влади й багатства,

сплетена з грубого мотуззя сітка, з якої не можуть виборсатися спрагли до помсти, крові й ненависти герої.

У послужному списку Людмили Боярської – вистави найрізноманітніших авторів, найрізноманітніших театрів: Чехов, Брехт, Шукшин, Вампилов, Лорка, Думбадзе, Вільямс, Стриндберг, Гольдоні, Кропивницький, Квітка-Основ’яненко, Кокто, Куліш, Флобер, Бальзак – від класики до сучасності, від трагедії до мюзиклу. З найбільшими труднощами Л. Боярська зустрічається, як на її думку, коли працює над дитячою виставою, пам’ятаючи основний принцип творчості для дітей: усе, як для дорослих, тільки у стократ краще. Дитячу оперу “Коли зійде місяць” (“Хоробрий півник”) вони ставили разом із Федором Стригуном. “Він видався мені найнезалежнішим митцем, – згадує Людмила Боярська. – Він максимально повірив мені, дозволив реалізувати усе, що мені хотілось би показати у дитячій виставі, а це так складно”.

Боярська любить усіх, з ким довелось працювати. Передусім, акторів, яким завжди дивується, захоплюється їхньою професією. У виборі друзів вона дуже прискіплива, та якщо товаришує – то надовго й вірно. Любить бувати у своїх давніх приятелів – акторського подружжя Жанни Тугай та Юрія Сатарова, бо в них на дачі, як каже, ростуть не огірки, а квіти...

*Ескізи костюмів до вистави “Пітер Пен” Дж. Баррі.
Національний академічний театр ім. М. Заньковецької.*

Художниця живе у гармонії із своїм покликанням. Ставила вистави також у Хмельницькому, Луцьку, Вінниці, інших містах України. Середньостатистичний показник творчості Людмили Боярської – 7-8 вистав на рік. Це – багато, якщо враховувати, що створює вона не лише сценографію, а й костюми. Глядач пам’ятає тонку за артистичним і образним втіленням виставу за Харпер Лі “Убити пересмішника” у Львівському театрі юного глядача (тепер Перший український театр для дітей та юнацтва), що народилася з ініціативи режисера Ади Куниці. Пам’ятає усі її тонкі чуттєво-виточені роботи, створені у творчому тандемі із режисерами Національного театру імени Марії Заньковецької. А було їх чимало... Остання – “Благочестива Марта” Тірсо де Моліна у перекладі Богдана Стельмаха та режисурі Алли Бабенко. На прем’єрі Л. Боярська була у залі і бачила, як із захватом публіка приймала виставу. Їй можна було позаздрити у ці хвилини. Адже немає більшого щастя для людини, хоч би яку професію вона обрала, ніж усвідомлення того, що праця її визнана і потрібна людям.

Та нині Людмила Боярська почувається, на жаль, пташкою у клітці: в ім’я порятунку своїх колег по сцені вона очолила Театр Західного оперативного командування (колишній Театр Прикарпатського військового округу), а він помирає на її очах, і вона безсила щось зробити. Кинутий напризволяще, покійно чекає вироку: 30 грудня 2003 р. припиняється фінансування цієї творчої одиниці Міністерства оборони. До речі, єдиної творчої одиниці подібного гатунку. Якщо немає пального для льотчиків, то звідки візьмуться гроші на фінансування театру, підлеглого військовим?

Сумно дивитися, як нищиться колись славний колектив. Обшарпані стіни аж ніяк не живописні, хоча Людмила Данилівна Боярська так любить аромати давнини. Занепад, злидні, байдужість – це образ іншої вистави, вистави на зламі часів. Можливо, уперше в житті художник і директор театру Людмила Боярська зустрілась із дійсністю, позбавленою образности, з її жорстокими реаліями далеко не поетичної бідности. Впевнена, що навіть з цього в її уяві колись постане образ – відображення нашої суперечливої доби. Але потрібен час! А сьогодні художник-директор не може спати у муках сумління за колектив, котрий досі на щось сподівається. “Contra spem spero”, – писала Леся Українка. “Без надії таки сподіваюсь”, – стверджувала геніяльна українська поетеса. Стверджувала, як житейське і творче Кредо, котре вперто сповідують митці з покоління у покоління.

У важкі дні, позначені депресією і магнітними бурями, Людмила Боярська у службовому кабінеті, з болем за Справедливість і вірою у Добро писала ікони для католицького храму у Городку під Львовом. Ще зовсім недавно неможливо було б навіть уявити, що в кабінеті начальника театру ПрикВО новий директор творить ікони. Час у русі. Час стрімко змінюється. Хіба що ніч бентежить душу митця думками: що ж буде завтра? Знову – театр? І який – театр?

Ескізи костюмів до вистави “Плаха” за Ч. Айтматовим. Волинський обласний музично-драматичний театр ім. Т. Шевченка

Сцена з вистави “Адвокат Мартіан” Лесі Українки. Львівський театр Прикарпатського військового округу.

